

El plagi més desconegut

D'*Elisenda de Moncada* a *Elisenda*, dues novel·les no ben diferents

Novel·les romàntiques: totxos de tapa dura. Manipulació històrica. Regalims de sentiment mel·liflu. Desmais, abraçades i plors, combinats obsessivament i inversemblantment amb gestes heroiques i amb combats i morts. Un bon exemple? *Elisenda de Moncada*, de Torcuato Tarragó i Mateos, una novel·la que comença a *La torre de Vilaroma* (sic): «En los límites del dilatado arenal que se extiende a las márgenes del Mediterráneo, en la peñascosa costa de Palamós».

XAVIER CORTADELLAS > TEXT

>> A la part inferior de la imatge, l'ermita de Bell-lloc. A la part superior, el castell de Vila-romà.

Primera de tot, dos fragments. El primer és del capítol 55, «*Los muertos vuelven a la tumba*». Hugo de Moncada i Roderico de Montnegre estan combatent a mort: «*Cuando aquella lucha fue tomando proporciones enormes; cuando las espadas relampagueaban y crujían, encontrándose en el tenebroso espacio, comprendióse que no había esperanza de salvación para el uno ó para el otro*». El segon és de «*La lágrima postrera*», el capítol final, el 68, si comptem els set del pròleg i deixem de banda «*Narración del peregrino*», que fa d'epíleg: «*La madre y la hija se abrazaron y confundieron sus lágrimas y sus penas en aquella suprema expansión de su pecho...*».

Avui, a Palamós quasi ningú no coneix Tarragó. Jo tampoc no en sé gaire res. Va ser periodista. Va ser escriptor. Va ser músic. Va néixer a Guadix i va morir a Madrid. I ho va fer tot en el segle XIX: viure, morir, i, entremig, escriure *fulletins*, llibres de viatges o novel·les històriques. Sempre bastant mal documentat, Tarragó va ser el primer a escriure un conte sobre la guerra de la independència... de Bulgària. I que se sàpiga,

va ser també el primer a escriure una novel·la ambientada al castell de Vila-romà, a les Gavarres de Montagut, a la partió entre Sant Joan de Palamós i Vall-llobrega.

Tampoc no sé què va moure un andalús com Tarragó a ambientar un llibre a la costa de l'Empordà. Però sí que sospito com va arribar-ne a Palamós el primer exemplar. Va explicar-m'ho fa uns anys en una entrevista Joan Surroca, alcalde estat i semblava que etern de Vall-llobrega.

—Molt a la vora de Montagut hi ha el castell de Vila-romà, sobre el qual Torcuato Tarragó va fer una novel·la que es deia *Elisenda de Moncada* o *El castillo de Vila-romà*. És molt romàntica, de capa i espasa. *Elisenda* era d'un altre castell...

—M'està parlant d'*Elisenda*, el llibre que va fer Josep Maria Pou i Sabater, de Calonge?

—El llibre d'en Pou també passa en el castell de Vila-romà, però jo estic parlant d'un llibre més antic. Vaig llegir-lo gràcies a en Gaspar Matas, de Palamós. De fet, la família Matas ja està emparentada amb els Pou.

De nou a casa, vaig afanyar-me a buscar-lo a Iberlibros. 60 o 70 euros. Al cap de

Josep Maria Pou i Sabater va plagiar-ne títol, més d'un paràgraf, personatges, llocs i ambient. Sobretot en els primers capítols

pocs dies em va arribar. Però el llibre només té un títol: *Elisenda de Moncada*. Va editar-lo Luis Tasso l'any 1864 a Barcelona. 90 anys més tard, a *Elisenda. Novel·la històrica de la quarta esposa de Jaume II d'Aragó*, Josep Maria Pou i Sabater va plagiar-ne títol, més d'un paràgraf, personatges, llocs i ambient. Sobretot en els primers capítols. Fullejo la versió catalana de l'any 2004. Copiant Tarragó, veig que hi ha també un botxí que es diu Goliat. Viu a «la torre lúgubre del Mal Ús de Vila-romà». Roderic de Montnegre, el seu senyor, acaba de casar-se amb Margarida de Rocabertí, malgrat que ella estima Hug de Montcada, «l'heroi dels nostres trobadors des de la tendra joventut». Coneixem Goliat un vespre: «Moria una tarda d'hivern, quan a la torre de Vila-romà la mare del botxí li preparava el berenar en obsequi per un dia de gran treball, perquè havia tallat el cap de la veïna de Palamós Joana Noguè, acusada de bruixeria».

Però anem a Gaspar Matas.

En el segle XIX, a Palamós, els Ribera i els Matas eren importants. De Matas, n'hi havia molts: Miquel Matas, fabricant de suro, i Josepa Gamirà havien tingut 14 fills. Alguns d'ells van ser alcaldes de Palamós i un, a més, president de la Diputació. Si no m'equivoco —i em sembla que no— Bonaventura-Carles Aribau dedica un poema a una dona d'aquesta família, Narcisa Matas. El titula «A Palamós».

«... / Passades les Medes / (que són uns illots) / veureu les muntanyes / que muden de lloc. / La llanterna nova / del màrtir gloriós / que en comptes de fletxes / empunya un bastó. / Volteu les Formigues / al peu del Cap Gros, / prepareu amarres / que ja sou a port».

No costa gens d'identificar-hi l'Estartit, Begur o l'ermita de Sant Sebastià fins que... «Això és el refugi / més segur del món, / això és la gran terra, / això és Palamós».

Tot plegat acaba quan a Palamós el poeta troba una dona que «Quants ella llambrega / se rendeixen tots. / Molt més us valdria / que algun moro en cors / us portés a l'Àfrica / i us posés grillons».

Qui també navegava, si més no per Amèrica i Austràlia, era Gaspar Matas i Danés, membre d'aquesta família, responsable principal de la suspensió de pagaments de la Banca Matas i fundador del primer equip de futbol que hi va haver a Palamós. Poca bro-

ma. El Barça encara no existia, a Catalunya no hi havia encara cap equip de futbol i, si no arriba a ser per uns anglesos que vivien a Cadis, no n'hi hauria hagut tampoc cap a Espanya. Després de la ruïna de la banca, els Matas van concentrar-se en el port. Entre ells i els Ribera tenien una flota de sis o set velers que funcionaven indistintament amb gasoli o amb vela. Anaven al Brasil o a Buenos Aires a buscar cereal. Gaspar viatjava perquè era l'encarregat de tractar amb els clients. *Julio*, el seu germà, es quedava a la casa pairal, al carrer Pagès i Ortiz.

Joan Surroca em va comentar que un dia Gaspar Matas va arribar a Sydney. «Encara no hi havia port. El van venir a buscar en un bot. Ell va saludar el barquer en anglès, però l'home li va dir en català:

—Bon dia, senyor Gaspar. On vol que el deixi?

—Em coneixeu? Qui sou vós, que em parreu en català?

—Jo havia treballat de camàlic al port de Palamós per als de casa vostra. Fins que em vaig empenyar i vaig venir a Austràlia— va contestar aquell home».

Un altre dia, Matas va arribar a l'Havana. A l'aparador d'una llibreria va veure una novel·la. *Elisenda de Moncada*. L'havia escrit un tal Tarragó... No costa gaire imaginar la seva cara quan va descobrir que començava al castell de Vila-romà. Molts anys més tard, Matas deixaria aquest llibre a Joan Surroca. Possiblement fou el mateix exemplar que va llegir Pou i Sabater, fill de Victòria Matas, germana de Gaspar. De la mateixa família, doncs. Ja ho hem dit. Només falta escriure que uns i altres llegien.

Xavier Cortadellas és escriptor.

>> Les ruïnes del castell de Vila-romà. En primer terme, un plafó informatiu.

Gaspar Matas va arribar a Sydney i el van venir a buscar en un bot. Ell va saludar el barquer en anglès, però l'home li va dir en català: —Bon dia, senyor Gaspar